

Brillesanger *Sylvia conspicillata** og Tyknæbbet Løvsanger *Phylloscopus schwarzi** på Christiansø i efteråret 1976

JØRGEN RABØL OG STEFAN PIHL

(With an English summary: Spectacled Warbler *Sylvia conspicillata* and Radde's Warbler *Phylloscopus schwarzi* at Christiansø, autumn 1976)

Meddelelse nr. 1 fra Fredningsstyrelsens Feltstation Christiansø

INDLEDNING

I 1976 ringmærkede vi (S.P.) knap 24.000 fugle på Christiansø, hvoraf 14.600 om efteråret fra 1/8 til 15/11.

I perioden 20-22/9 optrådte blandt store mængder af trækfugle adskillige bemærkelsesværdige sjældenheder. 20/9 ringmærkede vi således både Flodsanger *Locustella fluviatilis* og Brillesanger *Sylvia conspicillata*, 21/9 Tyknæbbet Løvsanger *Phylloscopus schwarzi* og 22/9 Dværgværling *Emberiza pusilla*, hvortil kom en iagttagelse af Hvidbrynet Løvsanger *Phylloscopus inornatus*. 24/9 sås ivo- rigt Hærfugl *Upupa epops*, og 25/9 årets første Sibiriske Gransanger *Phylloscopus collybita tristis*.

Selv for et godt sted som Christiansø er det ganske usædvanligt at se så mange sjældne fugle på så kort tid. Det ligger derfor nær at søge efter en fælles meteorologisk årsag til forekomsterne.

I perioden 19-21/9 lå der et kraftigt højtryk over Midt-Sverige og Syd-Finland med nordlige vinde på sin bagside over Øst-Finland og Vest-Rusland. På Christiansø var vinden konstant i NØ og mest kraftig. Det var ydermere halvkoldt, overskyet og ret ringe sigt — alt sammen skabende en lokal vejr-situation, der erfaringsmæssigt er koblet med tiltræk af store mængder af fugle. Som yderligere årsag til forekomsterne af Tyknæbbet Løvsanger og især Hvidbrynet Løvsanger og Dværgværling kan man forestille sig vinddrift mod S- og SV af fugle på omvendt træk (mod SV-V) i området nord for Christiansø. Flodsangeren

lader sig muligvis også forklare ud fra en V-lig drift på en NNV-lig omvendt kurs over Estland-Letland. Forekomsten af Brillesanger er imidlertid ikke forklarlig ud fra forestillinger om vinddrift, idet artens yngleområde set fra Chr.ø ligger i vinklen SØ-SV. (Fig. 1 — se ivo- rigt senere).

Vi skal nu se nærmere på Brillesangeren og den Tyknæbbede Løvsanger.

BRILLESANGER

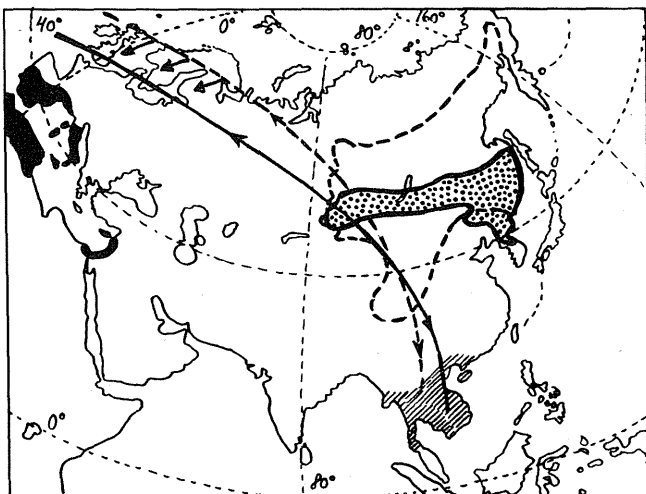
Fuglen blev fanget 20/9 kl. 16.30 i et syrenkrat i »Kongens Have«. På afstand i nettet lignede den en Gærdesanger *Sylvia curruca*, men ved udtagningen faldt den straks i øjnene ved sin ringe størrelse og de lyse rød-gule ben.

Fuglen var påfaldende lille — betydeligt mindre end Gærdesanger, nærmest som en stor Løvsanger *Phylloscopus trochilus*. Helhedsindtrykket var en meget lille Tornsanger *Sylvia communis* gammel han med påfaldende lille hoved og ret langt spidst og krumt (nærmest trekantet, pincet-agtigt) næb. Næbbets overside var gråblåt, medens den inderste halvdel af undernæbbet var lyserødt. Fuglen havde en mørk gråblå hætte (med enkelte brune stænk), der gik nedentom øjet og var kraftigt kontrasterende mod den hvidlige underkind og strube. Omkring øjet var en tydelig hvid ring. Iris var lysebrun til svagt lyse- rød. Hage og strube var hvide med lidt lyse- rød (kun synligt på klodshold). Den øvrige underside var hvidlig med lysebrune-beige flanker, svagt beige (med lyserødt skær) på det øvre bryst. Maven var hvid. Underhale-

Fig. 1. Yngleudbredelsen af Brillesanger (sort) og Tynknæbbet Løvsanger (prikket — omgivet af tyk sort streg). Skraveringen viser vinterkvarteret af Tynknæbbet Løvsanger (Brun Løvsangers vinterkvarter er lidt vestligere og nordligere). Desuden er yngleudbredelsen for Brun Løvsanger vist med stiptet linie. Efter Fitter *et al.* (1972) og Dementiev *et al.* (1968). Vi har også indtegnet de to sandsynlige normal- og omvendte trækruter for de vestlige bestande af Tynknæbbet (fuldt optrukket) og Brun Løvsanger (stiptet).

The breeding distributions of Spectacled Warbler (black) and Radde's Warbler (dotted). The breeding area of the Dusky Warbler is within the hatched line.

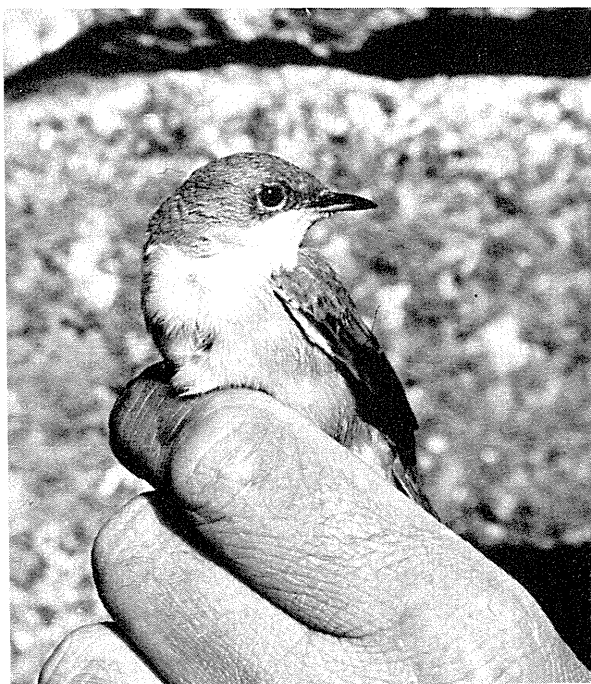
Also shown is the wintering area of the Radde's Warbler, and the probable normal- and reverse migratory routes of the two Phylloscopus warblers.

dækfjer hvidgrå. Ben og fødder var påfaldende lyse (gullig)røde med grålige kløer. Overside af hovedet som sagt gråblåt — lidt mørkere end ryggen, der var gråblåbrun. Overgumpen var lyst gråblå med brune stænk. Halen sort-blågrå med lidt brunt skær. Den lukkede vinge fremtrådte i farve som en blanding af Gærdesanger og Tornsanger. Der var lyse, brune rande på armsvingfjerene — og især på

tertiærerne, men de var ikke så varmt rødbrune som hos Tornsanger. På den yderste halefjer var yderfanen hvid, skaftet hvidt og inderfanen hvid på den yderste halvdel med en sort tunge ned fra basis, der dog ikke nåede længere end til 1 cm fra spidsen af fjerene. På de to næstyderste halefjer var udstrækningen af det hvide noget mindre, og skafterne var sorte. Halefarve og tegning viser klart nok, at det drejer sig om en lå+ (ad.), og den øvrige farvetegning, at det var en han (Svensson 1975).

Fig. 2. Brillesanger. Foto: S. Pihl. *Spectacled Warbler. Photo: S. Pihl.*

Vi tog følgende mål: Længde udstrakt 11,5 cm, vinge (fra håndrod til spids) 61 mm, vægt 21/9 kl. 09.00 8,1 g — efter at den havde spist godt med melorme (den var dog ikke fed). Næb til basis 13,5 mm, til yderste næsebor 6,5 mm. Mål på højre vinge (alle fjer friske og ikke slidte): Vingspids = 3 (4) p. Indskæring på yderfanen på 3, 4 og 5 pp (ikke på 6 p). 2 p faldt mellem 5 og 6 pp (nærmest 6). 1 p 2,5-3 mm kortere end pc. (p = primary = håndsvingfjer. pc = primary covert = dækfjer for håndsvingfjer).

Ved iagttagelse i spanden fremtrådte den som en Tornsanger han med lidt for bleg brun vinge — påfaldende lille og spinkel med et helt anderledes næb og uden skægstribe. Da vi slap den, vimsede den over i en hyldebush, hvor den tippede lidt forover og rejste de hvide strubefjer. Et svagt *tak* hørtes. I det halve modlys virkede hovedet påfaldende mørkt og struben helt hvid (afstand 10 m).

Diskussion

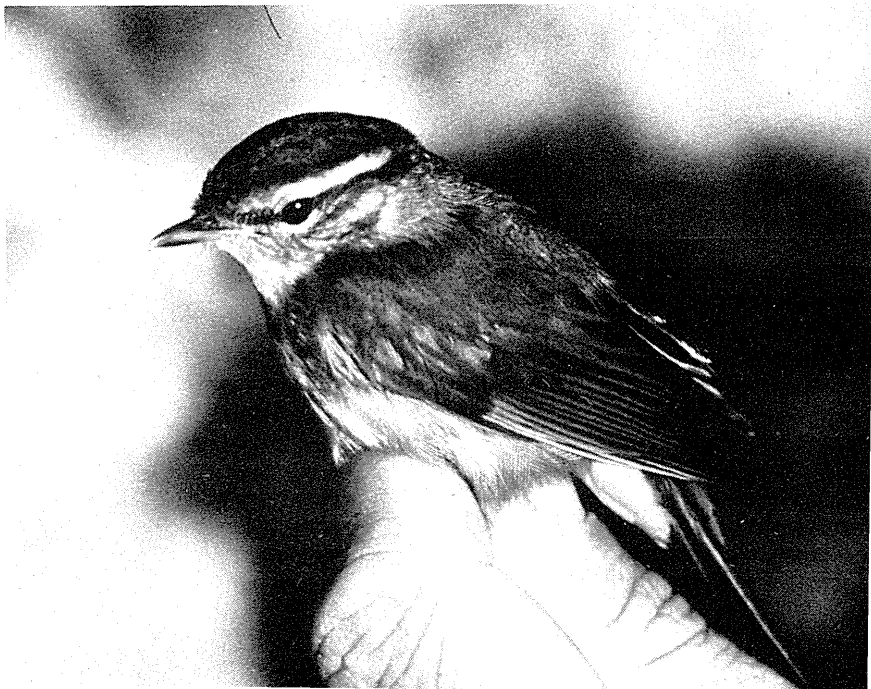
Fuglen var påfaldende bleg i det brune på vingen — sammenlignet med Brillesangere fra de Kanariske Øer, som en af os (J.R.) har set i mængde. De kanariske Brillesangere henføres dog ofte til en anden race, *orbitalis* Wahlberg — der også findes på Madeira og de Kapverdiske Øer — medens alle andre Brillesangere (også den isolerede bestand i Mellemøsten — Cypern) henføres til racen *conspicillata* Temminck (Williamson 1964, Bannerman 1963). Og Chr.ø-fuglen må klart nok forventes at tilhøre sidstnævnte race. De få *conspicillata* skind på Zoologisk Museum i København stammer fra Spanien, og de virker også mere rødbrune i vingen end fuglen på Chr.ø. Der er også lidt »problemer« med vingeformen efter opgivelserne i Svensson (1975) og især Williamson (1964), der skriver, at 1 p skal være 1-5 mm længere end pc, samt at 6 p har indskæring på yderfanen. Dette sidste er dog øjensynligt en skønssag, idet vi ikke har kunnet se det på de danske skind. Måske skulle man også have forventet at høre den spinkle Sivsanger-agtige snerren ved løsladelsen — men det svage *tak* den fremsagde, har J.R. også hørt kanariske fugle sige.

Til trods for disse mindre afvigelser fra skind og opgivelser i litteraturen, kan fuglen dog klart nok kun have været en Brillesanger. Nærtstående arter — og det vil især sige Hvidskægget Sanger *Sylvia cantillans* — kan definitivt udelukkes på grundlag af fjerdrag-

ten farver og tegninger. Det bør måske nævnes, at J. T. R. Sharrock fra det britiske sjældenhedsudvalg og Lars Svensson har set 10 farvedias af fuglen, og de bekræfter bestemmelsen til Brillesanger.

Forekomsten på Chr.ø af en Brillesanger var en stor overraskelse, selv om afstandene til yngleområderne (Fig. 1) måske ikke er så voldsomt store. Arten er imidlertid kun registreret yderst få gange i Mellem- og Nordeuropa. Vi har blot kunnet finde følgende tre: Helgoland, Tyskland 10/9 1965 han (ungfugl?) (Vauk 1972), Spurn, Yorkshire, England 21-31/10 1968, og Porthgwarra, Cornwall, England 17/10 1969 han (Sharrock & Sharrock 1976). Når der ikke er flere observationer skyldes det nok især, at arten enten er standfugl eller kun trækker kort. Efter Fitter *et al.* (1972) er den trækfugl i Sydeuropa, men standfugl i Nordafrika, på de Kanariske Øer, og i Mellemøsten — Cypern. De sydeuropæiske bestande overvintrer formentlig især i Afrika nord for Sahara — i hvert fald nævner Mackworth-Praed & Grant (1973) ikke arten fra West-Central og Western Africa (d.v.s. fra området syd og sydvest for Sahara). Der er altså ikke megen potentialitet for et kraftfuldt omvendt træk mod Nordeuropa, og de fire iagttagelser skal nok snarere ses som udslag af en tilfældig omstrejfen.

Fig. 3. Tyknæbbet Løvsanger.
Foto: S. Pihl.
Radde's Warbler.
Photo: S. Pihl.

TYKNÆBBET LØVSANGER

Fuglen blev fanget om morgenen den 21/9 i et net i »Syrenkrattet« og blev ikke set før fangsten. Hælsindtrykket i hånden var nok så meget en lille gulbrun *Acrocephalus* som en *Phylloscopus*. Den var meget rolig — næsten stoisk — i hånden. Hovedet virkede uforholdsmæssigt stort (tykt) og bredt. Næbbet var kort og kraftigt for en *Phylloscopus*, men dog spinklere end selv en Gærdesanger. Issen var mørk brun, lidt mørkere end ryggen, og under den løb en kraftig brungulhvid øjenbrynsstribe, der nåede helt om i nakken. Gennem øjet løb en fremtrædende sortbrun stribe. Øjet var stort og sort. Kinden var groft plettet og streget i sortbrunt. Næbbet var mørkt med lysere (rødlig) basis. Struben hvidgul. Siderne orange-gulbrungrå. Maven var gul (brun) med næsten kanariegule længdestriber og tendens til mørkere brunt brystbånd. Underhaledekfjerene var påfaldende orange-gulbrune. Der var ingen helt hvide partier på fuglen. Benene var lyst gulrøde med mere gule fødder (som Kærsanger *Acrocephalus palustris*).

Vi tog følgende mål: Højre vinge 59,5 mm, og påfaldende afrundet. Vingespids 4 (5) p, 2 p faldt mellem 9 og 10 pp, og var 10 mm kortere end spidsen. 3 p var 2 mm fra spidsen. 1 p var 10 mm længere end pc. Indskæring på yderfanen af 3, 4, 5 og 6 pp. Næbhøjde ved næseborenes bagkant 3,1 mm, og bredde samme steds 3,9 mm. Benene ret så kraftige for en *Phylloscopus*, 1,7 mm på den lange og 0,7 mm på den korte led af tværsnittet. Vægt var 9,3 g efter 2 timers ophold blandt melorme.

Ved løsladelsen fløj den højt op i et rønne-træ — og sagde ikke noget.

Diskussion

Vi har valgt at kalde *Phylloscopus schwarzi* for Tyknæbbet Løvsanger, fordi vi mener, at et fuglenavn bør sige noget karakteristisk om en fugls udseende, adfærd, biotopvalg eller geografiske oprindelse. Betegnelserne Schwarz' Løvsanger (Peterson *et al.* 1966) og Schwarz' Sanger (Fitter *et al.* 1972) gør ingen af delene, og da de næppe kan siges at være fast indarbejdede på dansk, al den stund at vi leverede den første observation, vil vi foreslå det beskrivende navn Tyknæbbet Løvsanger.

I følge Svensson (1975) og Ljungdahl (1964) skal Tyknæbbet Løvsanger kunne for-

veksles med en anden og meget nærtstående art, *Phylloscopus armandi*, der dog har spinklere næb og ben. Denne art (eller race af Tyknæbbet Løvsanger?) er dog ikke forventelig i Europa, da den yngler i området SØ for Tyknæbbet Løvsanger, og ikke er langdistance-trækker, og det skal man erfaringsmæssigt være for at slå igennem den lange vej fra Asien til Europa. Efter målene kan Chr.ø-fuglen heller ikke være en *armandi*.

På Fig. 1 har vi vist yngleområde og vinterkvarter af Tyknæbbet Løvsanger. Arten registreres næsten årligt i Europa. Forklaringen herpå er dels, at arten er langdistance-trækker, og dels at en betydelig del af ungfuglene laver omvendt træk om efteråret. Ganske som tilfældet er med Fuglekongesanger *Phylloscopus proregulus* peger den omvendte retning mod og gennem NV-Europa (se Rabøl 1976).

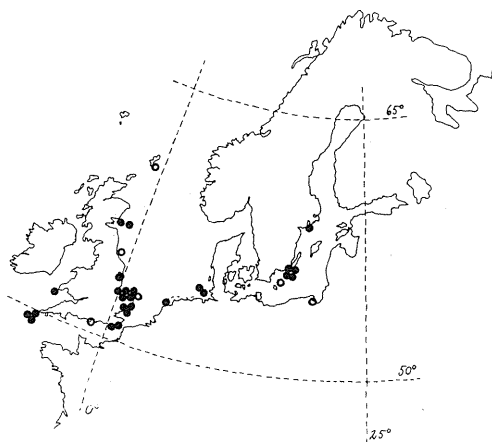

Fig. 4. Forekomsterne i NV-Europa af Tyknæbbet Løvsanger. Rekorder til og med 1975 er tegnet sorte, medens 1976-rekorderne er hvide.

Records of Radde's Warbler in Northwestern Europe. The 1976-records are white, whereas records to 1975 incl. are black.

På Fig. 4 har vi vist de NV-europæiske forekomster af Tyknæbbet Løvsanger. 1976-forekomsterne er fra Vistula, Polen 27/9 (Busse *in litt.*), og de 4 britiske fra Waxham, Norfolk 26/9, Whalsay, Shetland 3-4/10, St. Albans Head, Dorset 10/10, og Marsden, Wear and Tyne 19/10 (Allsopp 1977). Chr.ø-fuglen fra 21/9 er altså den tidligste — og i det hele taget den tidligste nogensinde i Europa. I Norden er Tyknæbbet Løvsanger tidligere kun truffet i Sverige. Her er fire observationer fra Ottenby på Øland: 25/9 og 29/9 1962 (Ljung-

dahl 1964), 7/10 1963 (Alexanderson og Ingvarson 1973), og 12/10 1974 (Cederwall 1975). Desuden er der en fugl fra Hartsø-Enskær, Sørmind 7-8/10 1974 (Nord 1975). De syv Østersø-fugle ligger altså mellem 21/9 og 12/10 med et gennemsnit på 1/10. De to fugle fra Helgoland er fra 18/10 1963 (den er besynderligt nok registreret som ad.) og 12/10 1940 (Vauk 1972). Den hollandske fugl er fra Texel 9/10 1974 (Voous 1975). De britiske forekomster før 1976 er fra Williamson (1962) og diverse »Report on Rare Birds in Great Britain« publiceret årligt i tidsskriftet *British Birds* fra Swaine (1962) til Dymond (1976). De sytten forekomster falder mellem 1/10 og 25/10 med et gennemsnit på 15/10 (hvis vi inkluderer de fire 1976-forekomster bliver gennemsnittet 13/10). Der er ingen særlig klare tendenser til tidsmæssige regionalforskelle inden for Storbritannien bortset fra, at de fire vestlige (Skokholm-Scilly) falder lidt senere end de andre (13/10, 22/10 (2) og 24/10). Udover de på fig. 4 viste forekomster er der to til fra Europa: Doñana, Andalusien, Spanien 7/11 1966 (Valverde 1966), og Tour de Valat, Camarque, Frankrig 12/10 1957 (Hoffmann og Muller 1958). En iagttagelse fra Baden-Württemberg, Tyskland 5/8 1960 (Schubert 1959) beror helt klart på en fejlbestemmelse.

Inden vi går videre med Tyknæbbet Løvsanger vil det være på sin plads at se på dens »tvillinge-art«, Brun Løvsanger *Phylloscopus fuscatus*, der (endnu) ikke er registreret i

Danmark, men i de tre andre nordiske lande, og den forekommer i øvrigt lige så hyppigt i NV-Europa som Tyknæbbet Løvsanger. Brun Løvsangers yngleområde er vist stipleet på Fig. 1 — det omslutter yngleområdet af Tyknæbbet Løvsanger, men tyngdepunktet for yngleudbredelsen er nordligere. Vi har vist de NV-europæiske forekomster på Fig. 5, der er tegnet på grundlag af Ree (1976), hvortil kommer tre britiske fund fra 1976 (Allsopp 1977): St. Agnes, Scilly 11-15/10, Grain, Kent 23/10, og Flamborough Head, Yorkshire 27/9. Desuden er tilkommet en ny, meget sandsynlig finsk observation fra Lågskær, Åland 12/11 1975 (stationsrapport). Ree (1976) nævner også et fund fra Østrig 22/11 1973. De seks fund fra Østersøen falder i tiden 30/9 til 12/11 med et gennemsnit på 23/10, medens de tyve britiske falder mellem 26/9 og 10/11 med et snit på 22/10. Det er såre bemærkelsesværdigt, at de baltiske og britiske fugle falder helt sammen i tid — det er ikke reglen for fugle, der ankommer fra Sibirien. Med lidt god vilje kan man se en tidlig geografisk afgrænset »klump« i Syd Norge-Shetland-Orkney med fire fugle mellem 3- og 14/10.

Sammenligner vi de NV-europæiske forekomster af Tyknæbbet og Brun Løvsanger (figs. 4-5), ser vi, at Tyknæbbet Løvsanger ankommer tidligere på efteråret, samt at forekomsterne — især i Østersø-området — har en sydligere beliggenhed. Lader disse forskelle mellem de to arter sig forklare ud fra forskelle i yngleområde, trækrute, vinterkvarter og træksæson?

Tyknæbbet Løvsanger med det sydligste yngleområde forekommer også sydligst i Europa, og den samme tendens findes hos to andre østlige »tvillinge-arter«, Nordsanger *Phylloscopus borealis*: Lundsanger *Phylloscopus trochiloides* og Hvidbrynet Løvsanger *Phylloscopus inornatus*: Fuglekongesanger *Phylloscopus proregulus* med hensyn til fordelingen inden for Storbritannien (Rabøl 1969). Her er Lund- og Fuglekongesanger de to arter med det sydligste yngleområde, der også forekommer sydligst i Storbritannien — og i Østersøområdet. Brun Løvsanger afviger imidlertid fra de to andre arter ved at komme senere til Europa end sin sydlige »tvillinge-art«. Dette sidste har øjensynlig rod i forskellige normal-træktider for Tyknæbbet og Brun Løvsanger. Efter Dementiev *et al.* (1968) trækker Tyknæbbet

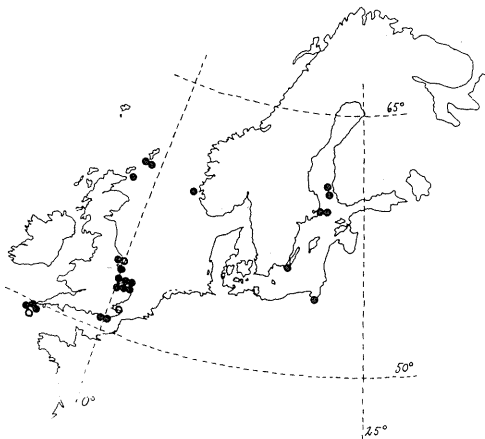

Fig. 5. Forekomsterne i NV-Europa af Brun Løvsanger. I øvrigt samme tekst som Fig. 4. *Records of Dusky Warbler in Northwestern Europe. Otherwise same text as Fig. 4.*

Løvsanger bort fra de vestlige yngleområder fra sidste trediedel af august, medens Brun Løvsanger først starter borttrækket lidt ind i september. Sidstnævnte art synes i det hele taget at være den mest hårdføre, idet den også går højere op i bjergene, og ankommer tidligere om foråret til sin yngleplads.

Hvis man ser på Figs. 4-5 ligger begge arter omkring en SV-V-lig retning. Tyknæbbet Løvsanger ligger sydligst (især klart i Østersøområdet), og der er mindre spredning af observationerne omkring den SV-V-lige retning. Det er også den eneste af de to, der viser en klar tidsmæssig forskydning fra den baltiske region nærmest yngleområdet mod De britiske Øer. Den større spredning på observationerne af Brun Løvsanger kan forklares ud fra det mere udbredte yngleområde i forbindelse med, at denne arts vinterkvarter ligger lidt nordligere og vestligere end den Tyknæbbede Løvsanger. Hvis man i lighed med de europæiske forekomster af Fuglekongesanger (Rabøl 1976) betragter de på Figs. 4-5 viste observationer af Tyknæbbet Løvsanger og Brun Løvsanger som udslag af omvendt stor-cirkel-navigation mod målområder på normal-trækruten eller mod vinterkvarteret, skulle man også forvente forskelle mellem arterne, der i princippet skulle falde ud som vist på Figs. 4-5. Man kan måske undre sig over, at Brun Løvsanger ikke kommer nordligere ind i NV-Europa — jvf. den omvendte stor-cirkel-kurs skitseret på Fig. 1. Men den kommer måske netop meget nordligt ind, således at den overvejende passerer nord om fuglestationerne — på et tidligere tidspunkt end de faktiske registreringer lader formode. Hvis vi ser på forekomsterne inden for *samme* østlige art, vil der ofte være en klar tendens til, at de tidlige efterårs-observationer ligger nordligere end de senere, se f.eks. Fig. 2 Rabøl (1976) med hensyn til Fuglekongesanger. De fugle der registreres på fuglestationerne bliver så det mere eller mindre tidsforsinkede »nedfald« fra en mere nordligt beliggende »hovedrute«. Der er i hvert fald næppe tvivl om, at hvis den nordligere art (her Brun Løvsanger) kommer senere end den sydligere art (her Tyknæbbet Løvsanger), vil det mindske forskellen mellem de to arters geografiske forekomst-mønstre i NV-Europa.

Vi skal ikke diskutere (nogle vil sige fabulere) yderligere, men blot lige til sidst slå fast, hvilken forunderlig mængde af information der ligger gemt i det europæiske forekomst-

mønster af Tyknæbbet Løvsanger, på trods af den lange vej til de normale forekomstområder og den lange tid, der er forløbet, siden fuglene startede på deres fejlslagne træk.

De fleste »tilfældige« observationer, måske med Brillesangeren som en undtagelse, er alt andet end tilfældige. Der er udpræget system i galskaben.

ENGLISH SUMMARY

Spectacled Warbler *Sylvia conspicillata* and Radde's Warbler *Phylloscopus schwarzi* at Christiansø, 1976.

A Spectacled Warbler *Sylvia conspicillata* and a Radde's Warbler *Phylloscopus schwarzi* were trapped and ringed at Christiansø in the Baltic Sea on Sept. 20 and Sept. 21 1976, respectively. Both were new to the Danish avifauna. Spectacled Warbler was also new to the whole Scandinavian — Baltic region, whereas Radde's Warbler until now has been recorded 5 times in Sweden and once in Poland.

The record of the Spectacled Warbler seems accidental in the sense that a significant influence of reverse orientation and/or winddrift is considered unlikely. Until now extremely few birds have been recorded in Northern Europe, besides the Chr.ø-bird just one at Heligoland and two in England (all in Sept.-Oct.).

As revealed by Fig. 4 there is much more system and information contained in the about 33 European records of Radde's Warbler. Most records are situated along a WSW-line of progression with a seasonal peak in the Baltic region about Oct. 1 and in Great Britain about Oct. 13. The pattern of records much resembles that of Pallas' Warbler *Phylloscopus proregulus* (but are displaced slightly more to the S), and could be interpreted in the same way, i.e. as the result of reverse great circle navigation from the breeding ground towards the wintering area (Rabøl 1976).

Fig. 5 shows the North European autumn-records of the Dusky Warbler *Phylloscopus fuscatus*, the »twin-species« to Radde's Warbler. The European records are a little more northerly, more dispersed in area and time, and the species arrive on the average later in autumn (Oct. 22-23 — with no seasonal differences between the Baltic region and Great Britain).

LITTERATUR

- Alexanderson, H. og L. Ingvarson 1973: Videsångare *Phylloscopus schwarzi* vid Ottenby. — Vår Fågelvärld 33, 236.
 Allsopp, K. 1977: Recent reports. — Brit. Birds 70, 43-44.
 Bannerman, D.A. 1963: Birds of the Atlantic Is-

- lands. Vol. I. Birds of the Canary Islands and of the Salvages. — London.
- Cederwall, G. 1975: Öland 1974. — Vår Fågelvärld 35, 78-80.
- Dementiev, G.P. *et al.* 1968: Birds of the Soviet Union. Vol. VI. — Jerusalem.
- Dymond, J.M. 1976: Report on rare birds in Great Britain in 1975. — Brit. Birds 69, 321-368.
- Fitter, R., J. Parslow og H. Heinzel 1972: Felt-håndbog over fuglene i Europa, Nordafrika og Mellemøsten. — København.
- Hoffmann, L. og M. Muller 1958: Le Pouillot de Schwarz (*Herbivocula schwarzi*) constate pour la premiere fois en France. — Oiseaux 28, 83-84.
- Ljungdahl, P.-S. 1964: Videsångare (*Phylloscopus schwarzi*) anträffad i Sverige 1962. — Vår Fågelvärld 23, 223-227.
- Mackworth-Praed, C.W. og C.H.B. Grant 1973: Birds of West Central and Western Africa. — London.
- Nord, I. 1975: Sörmland. — Vår Fågelvärld 34, 175-177.
- Peterson, R.T., G.R. Mountfort og P.A.D. Hol-lom 1966: Europas fugle. — København.
- Rabøl, J. 1969: Reversed migration as the cause of westward vagrancy by four *Phylloscopus* warblers. — Brit. Birds 62, 89-92.
- Rabøl, J. 1976: The orientation of Pallas's Leaf Warbler *Phylloscopus proregulus* in Europe. — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 70, 5-16.
- Ree, V. 1976: Brunsanger *Phylloscopus fuscatus* påtruffet for første gang i Norge. — Sterna 15, 141-148.
- Schubert, W. 1969: Bartlaubsänger (*Phylloscopus schwarzi*) in Baden-Württemberg. — Orn. Mitt., Göttingen 21, 129.
- Sharrock, J.T.R. og E.M. Sharrock 1976: Rare birds in Britain and Ireland. — Berkhamsted.
- Svensson, L. 1975: Identification guide to European Passerines. — Stockholm.
- Swaine, G.M. 1962: Report on rare birds in Great Britain in 1961. — Brit. Birds 55, 562-584.
- Valverde, J.A. 1966: Dos especies de *Phylloscopus* nuevas para la avifauna Iberica. — Ardeola 12, 117-120.
- Vauk, G. 1972: Die Vögel Helgolands. — Berlin.
- Voous, K.H., 1975: Raddes Boszanger *Phylloscopus schwarzi* een nieuwe dwaalgast in Nederland. — Limosa 48, 171-173.
- Williamson, K. 1962: Identification for ringers. 2. The genus *Phylloscopus*. — British Trust for Ornithology.
- Williamson, K. 1964: Identification for ringers. 3. The genus *Sylvia*. — British Trust for Ornithology.

Manuskriptet modtaget 10. marts 1977.

Forfatternes adresser:

J.R.
Zoologisk Laboratorium,
Universitetsparken 15
2100 Kbh. Ø.

S.P.
Stengårdsvej 33
4690 Haslev